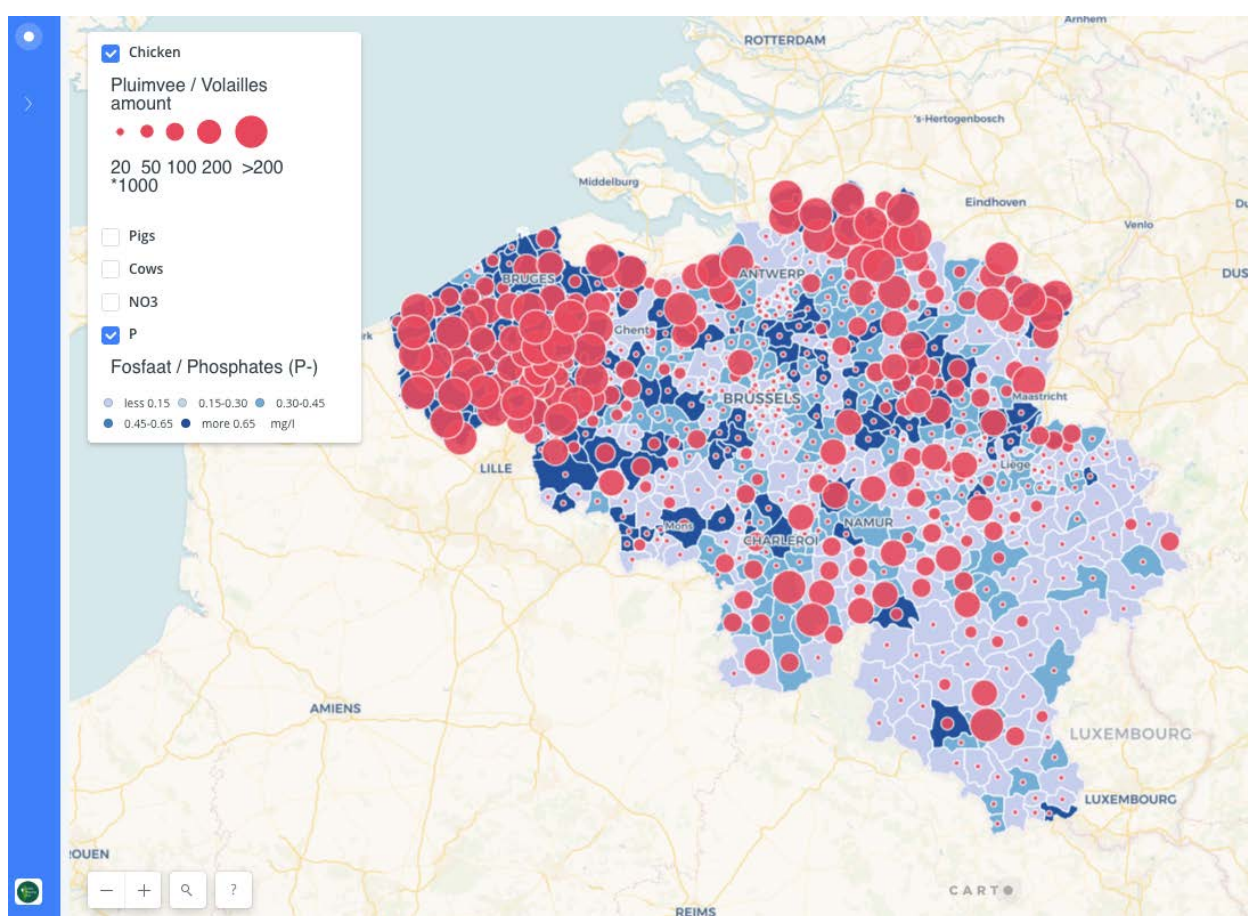

IN KAART:

Correlatie tussen intensieve veeteelt en watervervuiling in Vlaanderen

17 mei 2019

Inleiding

De Vlaamse regering wil nog vóór de verkiezingen van 26 mei een nieuw mestactieplan (MAP6) laten goedkeuren.¹ Het ontwerpplan van ex-minister Joke Schauvliege kreeg begin dit jaar veel kritiek - onder andere van Greenpeace - maar ook het licht gewijzigde compromisvoorstel van de coalitiepartners overtuigt niet. Opnieuw wordt er gekozen voor een complexe, technische aanpak die het probleem niet bij de bron aanpakt, en focust op symptoombestrijding.

De hoofdoorzaak van het mestprobleem, **onze enorme veestapel**, blijft buiten schot. De 41,2 miljoen varkens, koeien en kippen die we in Vlaanderen tellen (cijfers van 2017)², dragen in de eerste plaats bij aan een hoge uitstoot en dus een grote klimaatimpact³. Maar onze intensieve veeteelt leidt ook tot watervervuiling, mestoverschotten en uitstoot van ammoniak⁴ (dat bijdraagt aan de vorming van fijn stof).

Wat die watervervuiling betreft: de Vlaamse Milieumaatschappij bracht voor de periode tussen juli 2017 en juni 2018 een verontrustend hoog aantal overschrijdingen van nitraatconcentraties in het oppervlaktewater aan het licht. Vooral de droge zomer van 2017, een aantal 'cowboys' onder de boeren en bij mestverwerkingsbedrijven dat de boel belazert, en overmatig kunstmestgebruik voor de teelt van vollegrondsgroenten (zoals prei) werden toen met de vinger gewezen⁵. Over het aandeel van onze veestapel werd veel minder gerept. Nochtans zien experts⁶ **veeteelt als belangrijkste oorzaak van de slechte waterkwaliteit**. Door minder dieren te houden, kan men minder en gericht bemesten en zo een betere waterkwaliteit bereiken.

¹ Meer bepaald tijdens de plenaire vergadering van woensdag 22 mei 2019

² Cijfers voor België: <https://statbel.fgov.be/nl/themas/landbouw-visserij/land-en-tuinbouwbedrijven>.

Cijfers voor Vlaanderen:

https://www.statistiekvlaanderen.be/veestapel#34,2_miljoen_stuks_pluimvee

³ Riera, A., Antier, C., Baret P. (2019) Study on Livestock scenarios for Belgium in 2050. Full Report. UCLouvain – Earth & Life Institute.

http://www.greenpeace.org/archive-belgium/Global/belgium/report/2019/Study_Livestock_Belgium_v190204.pdf

⁴ Van Damme, M. et al. (2018) Industrial and agricultural ammonia point sources exposed. Nature, volume 564, pp. 99–103. <https://www.nature.com/articles/s41586-018-0747-1>. Zie ook het onderzoek van Greenpeace hier: <https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/nature-food/1219/investigation-how-cap-promotes-pollution/>

⁵ http://www.standaard.be/cnt/dmf20181129_03999073

⁶ Vlaamse Landmaatschappij. VLM Centrale Directie. Statistische Analyse Waterkwaliteit. Verslag van de workshop en aanbevelingen, 16 november 17 - versie 1.0

Europa en het mestactieplan

In 1991 voerde het Europese Parlement de nitraatrichtlijn in die ervoor moest zorgen dat het oppervlaktewater en grondwater minder vervuild werden met nitraten afkomstig van landbouw ⁷. Dat is niet alleen belangrijk voor onze gezondheid: een te hoge concentratie van nutriënten in het oppervlaktewater bedreigt de betaalbaarheid van ons drinkwater (vanwege duurdere zuivering) en heeft een negatieve impact op het ecosysteem (door abnormaal grote algenbloei) ⁸.

Volgens deze Europese richtlijn moet elke lidstaat het nitraatgehalte in het oppervlaktewater controleren. Dat gebeurt meerdere keren per jaar via een netwerk van meetstations. Vlaanderen lanceerde een eerste MestActiePlan (MAP) in 1995, en sinds 1999 voert de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) metingen uit om de effecten van de opeenvolgende MAP's op te volgen.

De mestactieplannen zetten de doelen steeds scherper, maar die werden in de laatste 10 jaar nooit gehaald. MAP4, het vierde mestactieprogramma voor de periode 2011-2014, had het aantal meetplaatsen met een overschrijding van de **drempelwaarde (50 mg nitraat per liter)** moeten verminderen tot onder de 16%. Deze doelstelling werd niet behaald. Het meetjaar 2013-2014 werd zelfs afgesloten met 20% 'slechte' meetpunten. MAP5 dat tot 2018 liep, moest het overschrijdingspercentage verder terugdringen tot maximaal 5% van de meetplaatsen. Maar het gaat totaal de verkeerde kant uit: vorig jaar bleek in 28% van de meetpunten de nitraatnorm overschreden, en het ziet ernaar uit dat de resultaten dit jaar nog slechter zullen zijn.

⁷ Richtlijn 91/676/EEG van de Raad van 12 december 1991 inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen. Official Journal of the European Union, L375 (31/12/91), 1-8

⁸ <https://www.vmm.be/water/kwaliteit-waterlopen/chemie/nutriënten/nutriënten>

Stikstof- en fosfaatvervuiling

Planten hebben stikstof (N) nodig om te groeien. De landbouw gebruikt hiervoor meststoffen. Zowel dierlijke als kunstmatige mest bevatten deze voedingsstof in een vorm die gemakkelijk door organismen wordt opgenomen, namelijk **nitraten** (NO₃). Een teveel aan stikstof schaadt het waterecosysteem: snelle algengroei creëert “dode zones” doordat algen - wanneer ze afsterven - zuurstof onttrekken aan het water.⁹

Er zijn van nature nitraten aanwezig in het grondwater, als gevolg van de afbraak van plantaardige en dierlijke stoffen. Maar de concentratie bedraagt doorgaans minder dan 10 milligram per liter, hogere niveaus van nitraten in water zijn voornamelijk het gevolg van menselijke activiteiten¹⁰. **In de Europese Unie is 73 procent van de watervervuiling met stikstof uit de landbouw toe te schrijven aan de veeteelt**¹¹.

In het winterjaar 2017-2018 bleek dat in 28% van de meetplaatsen minstens één keer de **drempelwaarde van 50 mg nitraat per liter**¹² werd overschreden¹³, een drempel die opgelegd is om mens en milieu te beschermen. Het is duidelijk dat de vooropgestelde doelstelling – in 2018 slechts 5 % meetplaatsen met overschrijding - niet gehaald werd.

Fosfaat (P) is net als stikstof een belangrijke plantvoedende stof en een essentiële bouwsteen in alle levende wezens. Te veel fosfaat draagt ook bij tot overmatige algengroei in waterlopen (als gevolg van eutrofiëring of ‘vermesting’)¹⁴.

⁹ Sutton M.A, et al. (2013) Our Nutrient World: The challenge to produce more food and energy with less pollution. Global Overview of Nutrient Management. Centre for Ecology and Hydrology, Edinburgh on behalf of the Global Partnership on Nutrient Management and the International Nitrogen Initiative.

¹⁰ http://environnement.wallonie.be/de/eso/eau_distribution/pdf/eau_distribution_a3.pdf

¹¹ Leip, A. et al (2015) Environ. Res. Lett. 10 115004.

<http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/10/11/115004/pdf>

¹² Voor Vlaanderen, zie Decreet van 12 juni 2015 tot wijziging van het decreet van 22 december 2006 houdende de bescherming van water tegen de verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (Art. 13)

Voor Wallonië, zie Annexe Xter à la partie réglementaire du Livre II du Code de l'Environnement, contenant le Code de l'Eau - Limites des classes d'état et de potentiel écologique. Moniteur belge, 12.10.2012.

¹³ Vlaamse Milieumaatschappij (2018), Nutriënten in oppervlaktewater in landbouwgebied, resultaten MAP-meetnet 2017-2018.

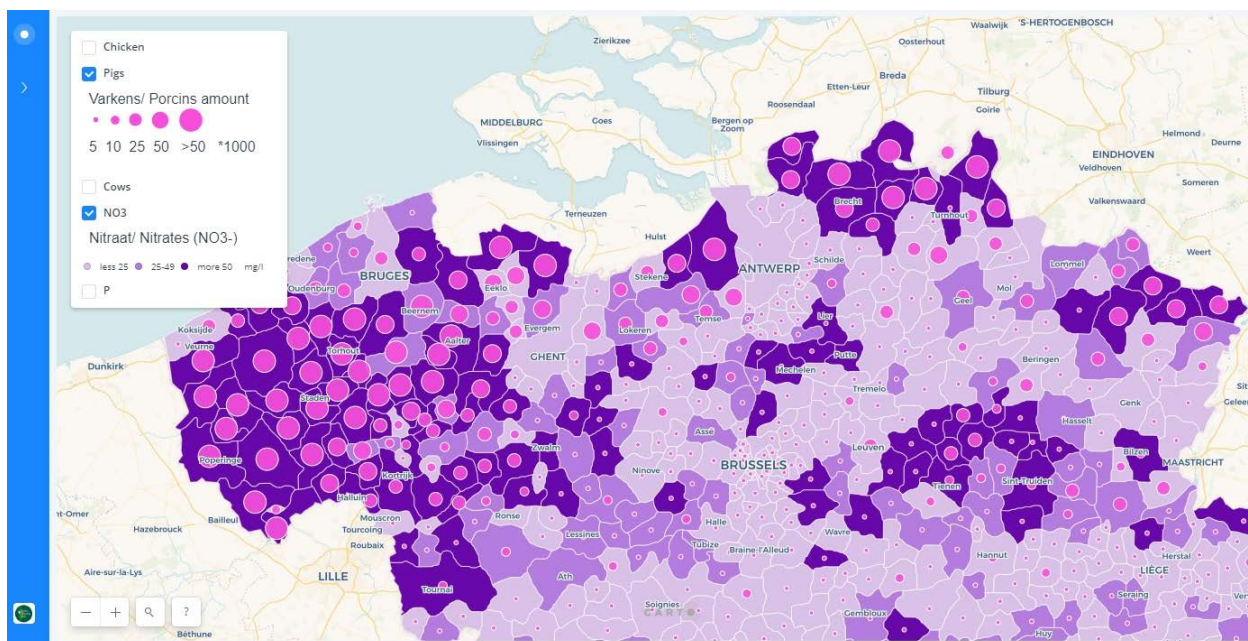
¹⁴ Sutton M.A, et al. (2013) Our Nutrient World: The challenge to produce more food and energy with less pollution. Global Overview of Nutrient Management. Centre for Ecology and Hydrology, Edinburgh on behalf of the Global Partnership on Nutrient Management and the International Nitrogen Initiative. Zie ook: Tirado, R. & Allsopp, M. 2012. Phosphorus in agriculture. Problems and solutions. Greenpeace Research Laboratories. Technical Report (Review) 02-2012. Amsterdam: Greenpeace International

Op de meetplaatsen van het MAP-meetnet wordt ook **orthofosfaat** gemeten. Orthofosfaat is fosfaat dat in water oplost en zo vlot beschikbaar is voor organismen. De drempelwaarde voor orthofosfaat in oppervlaktewater verschilt per waterlooptype. In Vlaanderen beschouwt men de waterkwaliteit onvoldoende vanaf 0,14 à 0,20 mg/l, naargelang de plaats.¹⁵

In het winterjaar 2017-2018 overschreden de gemiddelde orthofosfaatconcentraties de milieukwaliteitsnorm op 63 % van de meetplaatsen. Dus **amper een derde van de meetpunten voldoet aan de milieukwaliteitsnorm** en in 94 % van de meetpunten wordt er ofwel geen trend ofwel een stijgende trend vastgesteld¹⁶.

Aantal dieren per gemeente

Met onze [interactieve kaart](#) hebben we de gemeten concentraties nitraat en orthofosfaat gekruist met het aantal dieren (varkens, kippen of runderen) per gemeente (voor methodologie, zie annex). Het resultaat is op z'n minst een **frappante correlatie tussen een hoge veeconcentratie en watervervuiling**.

¹⁵ Zie Vlaamse Milieumaatschappij (2018), Nutriënten in oppervlaktewater in landbouwgebied, resultaten MAP-meetnet 2017-2018, p.23.

¹⁶ Vlaamse Milieumaatschappij (2018), Nutriënten in oppervlaktewater in landbouwgebied, resultaten MAP-meetnet 2017-2018, p. 3 en 27.

Die correlatie blijkt ook uit de cijfers. **Aan de ene kant heeft België één van de hoogste veeconcentraties van de EU:** in 2013 telden enkel Nederland en Malta verhoudingsgewijs meer dieren. In 2017 bestond de Belgische veestapel uit meer dan 50 miljoen dieren, goed voor 200 varkens per km², 78 runderen per km² en maar liefst 1336 kippen per km². **Aan de andere kant hoort ons land ook bij de EU-landen met het hoogste gehalte aan nitraat en fosfaat per hectare** ¹⁷.

Opvallende vaststellingen

Bijzonder aan de kaart is dat je door in te zoomen op een gemeente kan zien hoeveel varkens, runderen en pluimdieren hier aanwezig zijn. ¹⁸

Om onderstaande tabellen correct te interpreteren, is het belangrijk te weten:

- Drempelwaarde **nitraat**: 50 mg/l
- Drempelwaarde **orthofosfaat**: 0,14 à 0,2 mg/l
- Gemiddeld aantal **varkens** per gemeente in België: circa 10.000
- Gemiddeld aantal **runderen** per gemeente in België: circa 4000
- Gemiddeld aantal **pluimvee** per gemeente in België: circa 70.000

¹⁷ http://ec.europa.eu/environment/water/water-nitrates/pdf/nitrates_directive_implementation_report.pdf
<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=tai09&toolbox=type>

¹⁸ Bron: Statbel (2018). Landbouwstatistieken van 2017. De cijfers verwijzen naar het aantal dieren dat op een bepaald moment tijdens het jaar aanwezig is, niet naar het totaal aantal dieren dat gekweekt of geslacht wordt. Varkens en kippen worden in enkele maanden of weken slachtrijp gemest. Zo werden in 2017 meer dan 10 miljoen varkens en 300 miljoen kippen geslacht in België.

De top 10 van Vlaamse gemeenten met het hoogste aantal varkens op hun grondgebied, kampen allemaal met te hoge nutriëntenconcentraties in het oppervlaktewater.

Gemeente	#Varkens	#Pluimvee	#Runderen	Max. Nitraat (mg/l)	Max. Fosfaat (mg/l)
1. HOOGSTRATEN	261.084	1.257.885	21.109	195,60	1,30
2. ARDOOIE	182.522	170.990	3.256	76,10	7,00
3. DIKSMUIDE	166.768	316.777	25.972	105,30	5,30
4. STADEN	160.986	95.865	3.371	500,00	3,50
5. WUUSTWEZEL	152.795	1.250.135	25.468	109,70	1,60
6. IEPER	144.584	579.076	16.567	107,50	7,10
7. POPERINGE	144.153	388.600	13.764	102,20	5,30
8. WINGENE	141.275	958.372	14.792	45,60	2,50
9. TIELT	139.222	838.262	16.684	54,90	4,40
10. PITTEM	123.444	223.086	4.129	84,50	5,00

Bron: Statbel (2018). Landbouwgegevens van 2017. Resultaten volgens beperkte lijst van variabelen, landbouwcijfers per gemeente.

Bron: VMM. Resultaten van het MAP-meetnet. Resultaten voor nitraat en orthofosfaat (juli 2017-juni 2018).

De top 10 van Vlaamse gemeenten met de hoogst gemeten nitraatwaarden in het water, hebben bijna allemaal een hoge veeconcentratie.

Gemeente	Max. Nitraat	Max. Fosfaat	#Varkens	#Pluimvee	#Runderen
TORHOUT	606,20	6,2	113.532	16.200	6.761
STADEN	500,00	3,5	160.986	95.865	3.371
ESSEN	302,70	2,50	25.711	359.250	10.105
SINT-KATELIJNE-WAVER	235,00	24,00	0	0	1.615
HOOGSTRATEN	195,60	1,3	261.084	1.257.885	21.109
RIJKEVORSEL	158,40	3,00	53.671	958.774	8.689
KINROOI	154,00	3,20	25.735	791.974	7.156
LIER	140,30	2,60	345	0	3.744
HERK-DE-STAD	135,80	0,830	2.928	58.500	2.848
BRECHT	132,30	0,450	47.901	728.079	19.326

Bron: Statbel (2018). Landbouwgegevens van 2017. Resultaten volgens beperkte lijst van variabelen, landbouwcijfers per gemeente.
VMM. Resultaten van het MAP-meetnet. Resultaten voor nitraat en orthofosfaat (juli 2017-juni 2018).

De correlatie is niet perfect, en we kunnen met de beschikbare data geen direct causaal verband leggen tussen veeconcentratie en vervuiling. Ook kunstmest - gebruikt voor grasland en de teelt van mais, aardappelen, granen of groenten - is een bron van stikstof¹⁹. Tot slot stippen we aan dat dierlijke mest niet

¹⁹ Vlaamse Landmaatschappij (VLM) (2018) Mestrapport 2018. Brussel: VLM.
https://www.vlm.be/nl/SiteCollectionDocuments/Publicaties/mestbank/Mestrapport_2018.pdf

noodzakelijk eindigt als meststof op een veld in dezelfde gemeente waar het in de veeteelt werd geproduceerd ²⁰.

Toch herinneren we eraan dat volgens het Mestrapport (2018) 64% van de stikstof in de gebruikte meststoffen op Vlaamse landbouwgrond van dierlijke oorsprong is, en dat 95% van het fosfaat in de gebruikte meststoffen van dierlijke oorsprong is ²¹.

Concrete bezwaren tegen MAP6

Dit zijn onze grootste bezwaren tegen het plan zoals het momenteel voorligt:

- Mest vervuult de waterlopen in landbouwgebied. Er zijn **drastische maatregelen nodig tegen de verontreiniging met nitraten en fosfaten** die we niet terugvinden in MAP6.
- De **hoofdoorzaken, intensieve veeteelt en de industriële teelt van groenten, worden ongemoeid gelaten**. Nochtans stellen experts die door de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) werden geconsulteerd, een krimp van de veestapel voor ²².
- Terwijl de situatie ontspoord, laat het mestactieplan net **meer speling** toe op bepaalde vlakken. Landbouwers worden bijvoorbeeld verplicht om meer vanggewassen te zaaien als ze actief zijn in een gebied met slechte waterkwaliteit. Maar ze mogen een overeenkomst sluiten met een collega om die verplichting over te nemen (zelfs als het perceel van die andere boer zich in een ander afstroomgebied bevindt).
- De **doelstelling en methodologie zijn in de loop van het proces gewijzigd**, zonder goede reden. Dat maakt een evaluatie van het beleid op lange termijn zeer moeilijk.
- MAP6 verduidelijkt niet hoe zal worden opgetreden tegen de praktijk van **mestfraude**.

We betreuren dat het politieke proces dat MAP6 heeft gebaard, vandaag leidt tot paniekvoetbal en tot een acute nood om een halfslachtig plan alsnog goed te

²⁰ Vlaamse Landmaatschappij (VLM) (2018) Mestrapport 2018. Brussel: VLM.

²¹ Vlaamse Landmaatschappij (VLM) (2018) Mestrapport 2018. Brussel: VLM. p. 35

²² VLM Centrale Directie. Statistische Analyse Waterkwaliteit. Verslag van de workshop en aanbevelingen, 16 november 17 - versie 1.0

keuren. Daarom hebben we de parlementsvoorzitter Jan Peumans en de politieke fracties opgeroepen om het mestdebat in een volgende legislatuur diepgaand te voeren.

Indien de tekst in zijn huidige vorm toch zou worden goedgekeurd, zal Greenpeace zijn bezwaren formeel aankaarten bij de Europese Commissie. We bekijken eveneens welke juridische mogelijkheden we hebben in deze zaak.

Conclusie

Met onze interactieve kaart kan iedereen eenvoudig controleren hoe het met de watervervuiling (nitraten en fosfaten) in zijn of haar gemeente is gesteld, maar ook hoeveel dieren de lokale veehouderij telt. De correlatie lijkt de impact van de intensieve veeteelt op onze waterkwaliteit te bevestigen.

Greenpeace vindt dat ons leefmilieu én de landbouwsector meer baat hebben bij een mestactieplan dat de oorzaken van de slechte waterkwaliteit (en de verantwoordelijke spelers) wél ten gronde aanpakt. Industriële veebedrijven moeten milieuvriendelijker werken en een kleinere veestapel in Vlaanderen dringt zich op, ook in het belang van het klimaat.²³

Het huidige systeem weegt niet alleen zwaar op het milieu en het klimaat. Kleinere boeren zitten vandaag tussen hamer en aambeeld. Ze worden gedwongen in een groeimodel dat hen steeds dieper in de schulden duwt, en vervolgens mogen ze opdraaien voor het mestbeheer. Het zijn vooral de veevoederproducenten, mestverwerkers, slachthuizen en de groente-industrie die beter worden van het huidige beleid.

Boeren zouden beter ondersteund moeten worden om de oorzaken van de mestcrisis aan te pakken, niet alleen in het kader van MAP6 maar ook van het nieuwe Europese landbouwbeleid²⁴, waarover momenteel volop onderhandeld wordt.

Contact:

Matteo De Vos

Campagne voor Duurzame landbouw en veeteelt bij Greenpeace België

Tel +32 499 64 51 36

matteo.de.vos@greenpeace.org

²³ Zie ook ons rapport [De toekomst van de veeteelt in België](#) (2019)

²⁴ Zie onze positietekst met WWF, Bond Beter Leefmilieu en Natuurpunt:

<https://wwf.be/nl/pers/article/hervorming-europees-landbouwbeleid-laatste-kans-voor-groener-landbouwbeleid/>

Annex 1: methodologie

Conform de Europese wetgeving organiseert elke regio de controle op de aanwezigheid van nitraten en fosfaten in het oppervlaktewater. De meting vindt meerdere keren per jaar plaats, via een netwerk van meetstations. In 2017 bestond dit netwerk uit ongeveer 760 meetstations in Vlaanderen en ongeveer 700 in Wallonië. De kaart, die voor elke gemeente is opgesteld, geeft de maximale concentratie gedurende de referentieperiode en in ten minste één station in de gemeente aan. In sommige gevallen bevinden zich meerdere stations op het grondgebied van dezelfde gemeente. In dit geval wordt enkel de hoogste waarde vermeld. In andere gevallen hebben sommige gemeenten geen station op hun grondgebied. Er worden dan geen gegevens vermeld.

Merk op dat de data voor Vlaanderen en Wallonië niet op dezelfde manier zijn samengesteld, wat verklaart waarom de referentieperiode niet helemaal dezelfde is. Voor Vlaanderen hebben de gegevens betrekking op de periode van juli 2017 tot juni 2018. Voor Wallonië zijn de gegevens de laatste beschikbare maximumwaarden, d.w.z. de maximumwaarden in 2016 of 2017, aangezien niet alle gegevens voor 2017 beschikbaar zijn. **De kaart is dus indicatief en laat geen directe vergelijking van de gegevens tussen Vlaanderen en Wallonië toe.**

Nitraat (NO₃-)

Kaart: Maximale nitraatconcentratie (NO₃) (mg/liter) geregistreerd in ten minste één meetstation in de gemeente gedurende de betrokken periode.

Niveau 1: <25; Niveau 2: 25-49; Niveau 3: >50.

De nitraatconcentratie in het oppervlaktewater in beide regio's mag niet hoger zijn dan 50 mg/l, conform de Europese wetgeving. In Wallonië bedraagt de ecologische nitraatnorm slechts 25 mg/l. Daarom hebben we deze twee drempels op de kaart gebruikt.

Fosfaat (PO₄-)

Kaart: Maximale orthofosfaatconcentratie (PO₄) (mg/liter) geregistreerd in ten minste één meetstation in de gemeente gedurende de betrokken periode.

Niveau 1: <0,15; Niveau 2: 0,15-0,30; Niveau 3: 0,30-0,45; Niveau 4: 0,45-0,65; Niveau 5: >0,65.

De drempelwaarde voor orthofosfaten verschilt naargelang het waterlooptype. In Vlaanderen wordt de waterkwaliteit boven 0,14 of 0,20 mg/l als onvoldoende

beschouwd, naargelang het waterlooptype. In Wallonië zijn waarden tussen 0,33 en 0,5 mg/l onvoldoende.

Om praktische redenen hebben we deze drempels op de kaart aangepast aan de mediaanwaarden voor alle Belgische gemeenten, zonder een vergelijking te maken met de reglementaire waarden die van toepassing zijn in elk gewest en voor elk waterlooptype. De gebruikte schaal is dan ook indicatief.

Bron voor Vlaanderen: VMM. Resultaten van het MAP-meetnet. Resultaten voor nitraat en orthofosfaat (juli 2017- juni 2018).

Bron voor Wallonië: DG03. Département de l'Environnement et de l'Eau. Donnée traitée du maximum mentionnée pour l'année la plus récente (2016- 2017).

Veeconcentratie

De kaart identificeert het aantal dieren per gemeente door zich te richten op de drie belangrijkste soorten: het totale aantal varkens, runderen en pluimvee (kippen en vleeskuikens). Ander vee werd niet verwerkt.

De cijfers slaan op het jaar 2017. Het tellen van het vee is niet noodzakelijkerwijs gebeurd op hetzelfde moment als het aflezen van de meetstations.

De eventuele zichtbare correlatie tussen het aantal dieren en de watervervuiling is eveneens indicatief.

Bron: Statbel (2018). Landbouwgegevens van 2017. Resultaten volgens beperkte lijst van variabelen, landbouwcijfers per gemeente.